

Republika Hrvatska
Ministarstvo hrvatskih branitelja
EU projekt: "Uspostava veteranskih centara u Republici Hrvatskoj"

Europska unija
"Zajedno do fondova EU"

**EUROPSKI STRUKTURNI
I INVESTICIJSKI FONDOVI**

Operativni program
**KONKURENTNOST
I KOHEZIJA**

PROGRAMSKE SMJERNICE

I

PROGRAMSKI ZAHTJEVI

arhitektima – projektantima glavnog projekta i projektne dokumentacije za namjenu uspostave veteranskih centara u Republici Hrvatskoj

Zagreb, kolovoz 2017. godine

Sadržaj

1. UVOD.....	3
2. VETERANSKI CENTRI	4
3. OPĆE SMJERNICE ZA IZRADU GLAVNOG PROJEKTA.....	7
3.1 Dugoročna okolišna i ekonomska održivost građevina.....	11
4. ZAJEDNIČKE PROGRAMSKE SMJERNICE VETERANSKIH CENTARA .	14
4.1 Planirani programski sadržaji u zatvorenom prostoru.....	14
4.2 Planirani programski sadržaji u otvorenom prostoru	17

* Dokument „Programske smjernice i programski zahtjevi arhitektima – projektantima glavnog projekta i projektne dokumentacije za namjenu uspostave veteranskih centara u Republici Hrvatskoj“ izradila je tvrtka T&MC Group (www.tmc-holding.com) u suradnji s Ministarstvom hrvatskih branitelja

1. UVOD

Ideja uspostave veteranskih centara u Republici Hrvatskoj nastala je kao rezultat utvrđene potrebe za stvaranjem ustanova koje bi pružale usluge sveobuhvatne skrbi populaciji hrvatskih branitelja i stradalnika Domovinskog rata. U tom je kontekstu pokrenut i realiziran projekt Doma hrvatskih veterana u Lipiku, kao svojevrsni pilot projekt, koji je financiran sredstvima iz nacionalnih izvora.

Dom hrvatskih veterana u Lipiku uspostavljen je kao suvremena socio-rehabilitacijska ustanova koji svojim multidisciplinarnim timom pomaže hrvatskim braniteljima i stradalnicima Domovinskog rata te članovima njihovih obitelji u procesu društvenog uključivanja, usvajanja novih znanja i vještina, jačanja samopouzdanja te ostvarivanja osobnih potencijala. Na taj se način pozitivno utječe na podizanje kvalitete njihova življenja, uspješnije uključivanje na tržište rada te ukupno društveno uključivanje.

Nakon ulaska Republike Hrvatske u punopravno članstvo Europske unije, otvorile su se nove mogućnosti financiranja projekata društvenog i javnog sektora iz strukturnih i kohezijskih fondova Unije. Ministarstvo hrvatskih branitelja kroz pregovore s Europskom komisijom te sklapanjem *Sporazuma o partnerstvu između Republike Hrvatske i Europske komisije za korištenje EU strukturnih i investicijskih fondova za rast i radna mjesta u razdoblju 2014.-2020.* 30. listopada 2014. godine, uvrstila je projekt „Uspostave veteranskih centara u Republici Hrvatskoj“ u okviru Operativnog programa „Konkurentnost i kohezija“ (dalje: OPKK), kroz investicijski prioritet 9a - *Ulaganje u zdravstvenu i socijalnu infrastrukturu što pridonosi nacionalnom, regionalnom i lokalnom razvoju, smanjujući nejednakosti u smislu zdravstvenog statusa promičući socijalnu uključenost, kulturne i rekreativne usluge te prelazak s institucionalne skrbi na skrb u zajednici.* Navedeni prioritet promiče socijalno uključivanje te prelazak s institucionalne skrbi na skrb u zajednici. Sukladno navedenom, uloga veteranskih centara programirana je prvenstveno u poboljšanju općeg stanja korisnika i njihovom uključivanju u društvenu zajednicu, a ne u pružanju trajne institucionalne skrbi. Aktivnosti koje su predviđene projektom odnose se na *„rekonstrukciju i adaptaciju postojeće infrastrukture i kupnju opreme u svrhu uspostave četiri pilot – veteranskih centara, u skladu s mapiranjem potreba ratnih veterana, članova obitelji hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i*

*civilnih žrtava Domovinskog rata, s ciljem provedbe prilagođenih psihosocijalnih programa za ciljanu populaciju*¹.

Temeljem provedbe makrolokacijske i mikrolokacijske analize u Studiji predizvodljivosti, a u skladu s kriterijem regionalne decentralizacije, uspostaviti će se po dva veteranska centra u Kontinentalnoj i Jadranskoj Hrvatskoj. Veteranski centri bit će uspostavljeni na izabranim lokacijama u Šibeniku, Sinju, Petrinji i Daruvaru. Veteranski centri u Šibeniku, Sinju i Petrinji bit će uspostavljeni u postojećim objektima koji će biti rekonstruirani i nadograđeni za tu svrhu, a veteranski centar u Daruvaru bit će uspostavljen u novoizgrađenom objektu u neposrednoj blizini rehabilitacijske bolnice Daruvarske toplice.

2. VETERANSKI CENTRI

U Domovinskom ratu sudjelovalo je 505.694 hrvatskih branitelja, ranjeno je ili ozlijeđeno njih 30.141, a zbog posljedica sudjelovanja u Domovinskom ratu 56.562 hrvatskih branitelja ima tjelesno oštećenje veće od 20% odnosno utvrđen status hrvatskog ratnog vojnog invalida. Smrtno su stradala 8.172 hrvatska branitelja, a još uvijek je nepoznata sudbina 333 hrvatska branitelja.

Rat narušava funkcioniranje društva kroz promjene u socijalnom okruženju, promjene ili zastoje u profesionalnim aktivnostima, traume, stradanja, prisilne (privremene ili trajne) promjene boravišta, materijalne gubitke ili gubitak bližnjih te kidanje socijalnih veza koje su postojale prije rata. Valja naglasiti kako u trenutku kada je izvršena agresija na Republiku Hrvatsku ona, kao novonastala samostalna država, nije imala profesionalnu vojsku zbog čega su u organiziranoj obrani zemlje bili uključivani građani čiji su domovi i sami bili neposredno pogođeni ratnim razaranja. Brojni mladi ljudi ostavili su svoje domove, zaposlenja i obitelji i krenuli u obranu države. U trenutku kada bi mlad čovjek trebao biti usredotočen na izgradnju svog identiteta i ličnosti, obrazovati se, naći zaposlenje, osamostaliti i izgraditi vlastitu obitelj, hrvatski branitelji nisu imali prilike niti mogućnosti za takvo ostvarenje.

Ratne okolnosti branitelje izdvajaju kao posebno ranjivu skupinu zbog dugotrajnih i teških posljedica proizašlih iz ratnog stradanja budući da je velik dio braniteljske populacije u Domovinskom ratu sudjelovao u najproduktivnijim godinama svojeg života. Zbog činjenice da mnogi od njih nisu bili dovoljno pripremljeni za sudjelovanje u ratu te velika količina i razina prisutnih stresora

¹ Operativni program "Konkurentnost i kohezija 2014-2020"

(svakodnevno ugrožen vlastiti život i životi njihovih najmiliji, stradavanja suboraca...), sudjelovanje u Domovinskom ratu vodilo je traumama koje su bile izrazito intenzivne za samostalno nošenje s njihovim teretom. Neposredne žrtve pretrpjele su štetu, fizičko i/ili mentalno povređivanje, emotivne patnje, materijalni gubitak i napad na svoja osnovna prava, a posredne žrtve rata postali su najbliži članovi obitelji stradalnika.

Hrvatski branitelji suočeni su problemima poput siromaštva, invalidnosti, nezaposlenosti, bolesti, neriješenog stambenog pitanja što otežava pristup tržištu rada i samim time uzrokuje nezaposlenost, usluge čini nedostupnijima te kida socijalne kontakte.

Oni su posebna društvena skupina, koja je doživjela psihološka, emocionalna i tjelesna oštećenja. Ova su oštećenja povezana sa značajnim životnim promjenama, smanjivanjem zadovoljstva životom te izraženim potrebama za fizičkom i psihološkom prilagodbom na nove životne uvjete. Također, ova populacija ima realnu potrebu za pružanje trajne psihološke i socijalne potpore u njihovoj integraciji u normalan život².

Novija istraživanja pokazala³ su da pristup rehabilitaciji veterana i ratnih vojnih invalida mora biti odmaknut od tretiranja tjelesnih oštećenja prema psiho-socijalnoj rehabilitaciji, odnosno usmjerena prema modelu podizanja kvalitete života, povećavanja neovisnosti osoba s psiho-fizičkim oštećenjima koje nakon rehabilitacije mogu samostalno zadovoljavati svoje potrebe te koje mogu uspostaviti kontrolu nad svojim životom. Neka istraživanja, poput Mihanovića (2011)⁴, naglašavaju potrebu izgradnje institucija za sustavnu potporu integracije i društvenog uključivanja veterana i ratnih vojnih invalida. Ovakav koncept rehabilitacije iznimno je kompleksan, kontinuiran i dugotrajan proces koji obuhvaća stalnu njegu, određene oblike fizikalne terapije, radnu terapiju, visoku razinu opremljenosti ustanova u kojoj se odvija proces potpore s različitim rehabilitacijskim pomagalicama i opremom, programe sporta i rekreacije i druge suvremene terapijske oblike (kreativne aktivnosti npr.).

² Jelić, M. (2000). Procjena uspješnosti rehabilitacije ratnih ranjenika s amputacijom udova. Doktorska disertacija. Zagreb: Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

³ prema: Ćorić, O. i Ljubotina, D. (2013), Kvaliteta života ratnih veterana s tjelesnim invaliditetom koji igraju sjedeću odbojku, *Ljetopis socijalnog rada 2013.*, 20 (3), 387-414 str.

⁴ Mihanović, V. (2011). Invaliditet u kontekstu socijalnog modela. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 1 (47), 72-86.

Iskustva iz nekih europskih zemalja koje imaju razvijene institucije kontinuirane skrbi o veteranskoj populaciji, poput Ujedinjenog Kraljevstva⁵, ukazuju na važnost strukturnih aspekata socijalne integracije i uključivanja ratnih veterana, odnosno ulogu socijalne participacije i socijalnog umrežavanja. Izolacije veteranske populacije i socijalne mreže samo unutar populacije, dakle, nisu poželjne, već upravo suprotno otvaranje ove populacije prema ostatku društva te uključivanje u tržište rada, sportske i društvene aktivnosti imaju značajan utjecaj na uspješnost rehabilitacijskog procesa. Institucionalizacija skrbi i psiho-socijalne rehabilitacije veterana iz Domovinskog rata, ratnih vojnih invalida, njihovih obitelji i ostalih stradalnika Domovinskog rata te uspostava veteranskih centara u Republici Hrvatskoj ima posebno i široko društveno značenje.

Veteranski centri su dakle po definiciji iznimno kompleksne ustanove. Arhitektonsko oblikovanje te projektiranje građevina i građevinskih objekata koji će biti korišteni za uspostavljanje veteranskih centara u tom su smislu **iznimno zahtjevni**.

Osim što će se u veteranskim centrima pružati stručna pomoć i usluge ciljanoj populaciji, a prvenstveno vezano za psihosocijalno osnaživanje i tjelesnu rehabilitaciju, veteranski će centri biti i mjesta okupljanja hrvatskih branitelja i stradalnika Domovinskog rata na kojima će se povezivati i međusobno informirati o mogućnostima zapošljavanja, poduzetništva, pokretanja zadruga, bavljenja sportom. U veteranskim centrima poticat će se uključivanje hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata u društvene aktivnosti, primjerice predstavljanjem rada braniteljskih zadruga te organiziranjem sportskih i kulturnih aktivnosti.

⁵ Hatch, S. L., Harvey, S. B., Dandeker, C., Burdett, H., Greenberg, N., Fear, N. T., & Wessely, S. (2013). Life in and after the Armed Forces: social networks and mental health in the UK military. *Sociology of health & illness*, 35(7), 1045-1064.

3. OPĆE SMJERNICE ZA IZRADU GLAVNOG PROJEKTA

Arhitektonsko oblikovanje pojedinačnih građevina, objekata i okoliša veteranskih centara u Šibeniku, Sinju i Petrinji temeljno je usmjereno postojećim idejnim projektima, odnosno idejnom rješenju za centar u Daruvaru, a koji su na raspolaganju projektantu glavnog i izvedbenog projekta.

Projektant glavnog projekta u dijelu arhitektonskog projekta obvezan je preuzeti arhitektonsko oblikovanje (dizajn) iz idejnog projekta te autora konzultirati i uključiti u tim za izradu arhitektonskog projekta kao sastavnog dijela glavnog projekta. Za ostale projekte projektant glavnog projekta predložiti će svoja rješenja.

U izradi arhitektonskog projekta kao temeljnog projekta u glavnom i izvedbenom projektu, projektant je dužan slijediti **princip optimalizacije prostora** s temeljnim ciljem ostvarivanja maksimalnih učinaka za uloženi novac.

Izrada glavnog i izvedbenog projekta za izgradnju građevina u kojima će biti uspostavljene pojedinačne institucije veteranskih centara moraju se temeljiti na sljedećim zajedničkim općim smjernicama:

- ⇒ **arhitektonsko oblikovanje** (arhitektonski dizajn) građevina veteranskih centara trebaju komunicirati vizualne dojmove o temeljnim vrijednostima i uslugama koje pružaju ove institucije. Oblikovna rješenja koja su predložili autori idejnih projekata potrebno je dopuniti oblikovnim detaljima koji će osigurati ostvarivanje načela "prvog dojma".
- ⇒ **primjena koncepta korisničko-centričnog arhitektonskog oblikovanja** koji uvažava kulturne tradicije budućih korisnika, njihove osobne preferencije, njihov obiteljski status i životni stil⁶. Korisnici veteranskih centara i njihove obitelji tako postaju integralni dio rehabilitacijskog tima koji usko surađuju s terapijskim profesionalcima. Ovaj pristup u velikoj mjeri uvažava potrebu za samo-njegovom (*self care*) koja se ostvaruje uz pomoć odgovarajućih alata i osoblja veteranskog centra. Korisničko-centričan pristup osigurava učinkovitu interakciju između korisnika te pružatelja terapijskih i općih usluga u veteranskim centrima. Ako je usluga potpuno usredotočena na korisnika i ako je

⁶ U populaciji veterana Domovinskog rata je primjerice veliki broj praktičnih vjernika za koje je potrebno osigurati molitvene prostore te veliki broj pušača za koje je također potrebno osigurati posebne prostorije i uvjete.

korisnik u samom središtu usluga, tada korisnici preuzimaju dio odgovornosti za sebe (što je i cilj novog terapijskog pristupa), a opseg potrebnih usluga značajno se smanjuje⁷.

- ⇒ **vizualna komunikacija** između posjetitelja i institucije veteranskog centra započinje na parkiralištu i samim prilazima objektu. U tom su smislu važni ulični znakovi i signalizacija koja započinje na parkiralištu i vodi prema ulazu, odnosno prostoru za prijem (recepција). Vizualni detalji i znakovi moraju komunicirati poruku dobrodošlice, pažnje, suosjećanja, sigurnosti i pune udobnosti.
- ⇒ **oblikovanje unutrašnjih koridora** i vizualnih komunikacija treba biti posebno pažljivo s ciljem oslobađanja od stresa i postizanja reciprociteta u uvažavanju. Sadržaji moraju biti obilježeni jednostavnim, lako razumljivim simbolima, a pravci kretanja korisnika vidljivo označeni.
- ⇒ **koridori i komunikacijski prolazi moraju biti** prilagođeni kretanju osoba s invaliditetom odnosno osobama s psiho-fizičkim oštećenjima. Za vertikalno kretanje korisnika veteranskih centara potrebno je planirati liftove u građevinama.
- ⇒ **zaštita i integritet osoblja i stručnjaka** koji pružaju usluge skrbi u veteranskim centrima također mora biti jedno od uključenih pitanja prilikom izrade glavnog i izvedbenog projekta. Potrebno je planirati sustave dojave i signalizacije u slučaju ugroze integriteta osoblja centara. Isto se odnosi i na **korisnike centara**, koji u svakom trenutku moraju imati dostupnu potrebnu signalizaciju.
- ⇒ **seizmički i ostali prirodni rizici** moraju se ispitati i uvažavati u izradi glavnog projekta. Arhitektonsko oblikovanje mora uvažavati rizike od potresa, požara, poplava, bujica i sličnih prirodnih pojava na određenoj lokaciji. Troškovna ograničenja utječu naravno na planiranje sveobuhvatne zaštite od ovih rizika. Osim propisanih i posebnih uvjeta zaštite od rizika, projektanti glavnog projekta moraju predložiti rješenja koja omogućavaju visok stupanj zaštite od ovih rizika. Na lokacijama u Šibeniku i Sinju potrebno je posebnu pozornost posvetiti, primjerice, zaštiti od nevremena, vjetrova i požara. Pročelja moraju biti s jedne strane energetska, odnosno moraju predstavljati barijeru za ispuštanje

⁷ Tako na primjer, blagovaonice i prostorije za dnevni boravak moraju biti prilagođene ovom principu, odnosno korisnici se moraju u najvećoj mogućoj mjeri sami posluživati. Jednako tako u sobama za smještaj, sanitarnim prostorijama te koridorima po kojima se korisnici kreću.

energije iz zgrada, ali s druge strane moraju biti otporna na požar. Utoliko je potrebno pažljivo birati materijale za termičku izolaciju zgrade koji će biti ugrađeni u pročelja i krovništa, koja će biti otporna na požar. Budući da se radi o rekonstrukciji postojećih objekata, ispitivanje konstrukcija na seizmičke rizike je nužno, te je potrebno planirati rekonstrukcije građevina koje bi bile otporne na visoke razine seizmičkih udara. Otvorenost konstrukcije i propusnost (fenestracija) prozora nije ovdje ograničena, ali bi poželjan cilj bio najviše 40%, kako to ukazuje najbolja praksa.

- ⇒ **detalji završnih radova**, dizajn oznaka i umjetnička djela koja će se koristiti u oblikovanju interijera moraju biti pažljivo odabrani i odražavati modernost.
- ⇒ **kod izrade glavnog projekta nužno je uvažavati činjenicu da veteranska populacija stari** te da će se u velikom broju slučajeva fizičko stanje budućih korisnika centara pogoršavati, sve češće će biti pojave akutnih oboljenja koja nisu povezana s izvornim oštećenjima te koja će se s vremenom pretvoriti u kronične bolesti. U takvim će slučajevima socijalno uključivanje i interakcija s okruženjem biti otežana, pojavljivati će se psiho-somatska oboljenja te će se povećavati broj korisnika koji će imati snažnu potrebu za intenzivnom skrbi i dugotrajnijim boravkom u centrima. Ovaj će proces izazvati potrebu za **povećanjem broja terapijskog i administrativnog osoblja**. U tom je kontekstu potrebno kroz arhitektonsko oblikovanje razviti viziju za cijeli životni ciklus građevine, dakle za narednih 50 – 70 godina.
- ⇒ **unutrašnji raspored** prostorija inicijalno je potrebno planirati prema početnim potrebama Idejnog projekta (Petrinja, Sinj, Šibenik), odnosno Idejnog rješenja (Lokacija Daruvar). Međutim, raspored prostorija i unutrašnje pregrade, zbog očekivanih promjena u funkcionalnoj strukturi usluga sveobuhvatne skrbi koje će veteranski centri pružati, potrebno je prilagoditi zahtjevu skalabilnosti.
- ⇒ **Posebne zahtjeve** (poput prostorija za pušače), također je potrebno uvažavati tijekom projektiranja glavnog projekta.

Budući se radi o rekonstrukciji i prilagođavanju te nadogradnji postojećih objekata, izuzev veteranskog centra u Daruvaru, u projektni tim potrebno je svakako uključiti inženjere s iskustvom na sličnim projektima. Iako je pitanje konstrukcije postojećih građevina djelomično ispitano tijekom procesa izrade

idejnih projekata, nužno je u izradi glavnog projekta pažljivo ispitati **geofizička obilježja** zemljišta i tla te **konstruktivna obilježja** postojećih građevina koje će biti rekonstruirane.

Strojarski i elektro-inženjeri moraju također biti uključeni u projektni tim koji će biti odgovorni za izrade posebnih projekata grijanja, ventilacije i hlađenja, opskrbe energijom, kao i telekomunikacijskih i iluminacijskih aspekata projekta.

Projektiranje funkcionalnosti: Građevine i objekti veteranskih centara moraju uvažavati funkcionalne zahtjeve za objekte u kojima se pružaju usluge psiho-socijalne rehabilitacije i skrbi za osobe s psiho-fizičkim oštećenjima. Projektirane funkcionalnosti moraju udovoljiti zahtjevima pružanja visoke razine usluga uz korištenje novih tehnologija u terapijskim prostorima, najbolje prakse projektiranja veteranskih centara, građevina namijenjenih skrbi starijih i nemoćnih osoba te osoba s psiho-fizičkim oštećenjima, kao i najbolje prakse poslovnih principa - financijske održivosti projekata nakon puštanja u rad i tijekom njihova životnog ciklusa.

Pri projektiranju funkcionalnosti građevina i vanjskih objekata veteranskih centara potrebno je također uvažavati odrednice **"Pravilnika o minimalnim uvjetima za početak rada i pružanje usluga ustanova za pružanje podrške i usluga braniteljsko-stradalničkoj populaciji i drugim osobama"** (NN 123 /2015).

Okolišna održivost i korišteni materijali: Projektirani i planirani materijali koji će se koristiti u izgradnji građevina i objekata trebaju uvažavati okolišne zahtjeve. Gdje god je to moguće bilo bi poželjno promicati i preferirati prirodne materijale, reciklaže i materijale koji se proizvode iz obnovljivih izvora energije.

Energetska održivost: Prilikom arhitektonskog oblikovanja i projektiranja potrebno je uvažavati energetske koncepte koji promiču uštedu energije s ciljem ostvarivanja cilja "zgrade približno nulte energije", vlastite proizvodnje energije iz obnovljivih izvora, smanjenu emisije plinova te racionalno trošenje vode.

Unutrašnje komunikacije i ICT: Glavni projekt mora sadržavati i projekt unutrašnjih audio-vizualnih komunikacija, opreme i instalacija potrebnih za slobodni pristupi Internetu (WiFi) u cijeloj zgradi te potrebne računalne sustave (recepcijski sustav, sustavi za obuhvat i upravljanje podacima o korisnicima, poslovni računalni sustav).

Oblikovanje interijera: U proces izrade glavnog projekta potrebno je uključiti arhitekta – dizajnere interijera koji će predložiti i planirati kreativna rješenja uređenja interijera. Pri planiranju uređenja interijera potrebno je koristiti

suvremena rješenja uvažavajući dostupnost tih rješenja. Uređenje smještajnog dijela je potrebno planirati na razini hotelskih smještajnih kapaciteta s 3*. Glavni projekt mora sadržavati 3D vizualizaciju detalja predloženih rješenja uređenja unutrašnjih prostora te vanjskih prostora koji će se koristiti kao blagovaonica i/ili dnevni boravak.

Oblikovanje i uređenje okoliša: Iskorištenost parcela na kojima će se renovirati i dograditi građevine veteranskih centara moraju biti pažljivo planirane. Parcele su u pravilu (izuzev lokacije Daruvar) višestruko veće od tlocrtnih površina građevina. Optimalizacija parcela te zahvata u prostoru je nužna zbog financijske održivosti projekta. U tom je smislu potrebno pažljivo planirati izgrađenost parcele, odnosno izgradnju objekata u vanjskim prostorima namijenjenih dnevnim boravcima, kineziološkoj i sportskoj terapiji te radnoj terapiji.

Postojeće prirodno zelenilo potrebno je zadržati gdje god je to moguće i opravdano. Potrebno je planirati posebne prostore za sadnju maslina i drugog mediteranskog visokog raslinja (Šibenik, Sinj), odnosno prostore za radnu terapiju uspostave i održavanja vrtova (Petrijina). Između raslinja potrebno je planirati travnjake. Za pješačke staze i prostore za dnevni boravak te terapije na otvorenome potrebno je planirati prirodne materijale te podne obloge od drveta i prirodnih materijala (izbjegavati asfalt i beton).

3.1 Dugoročna okolišna i ekonomska održivost građevina

Projektiranje građevina i objekata koji će biti namijenjeni za uspostavu veteranskih centara mora uvažavati opće principe okolišne i ekonomske dugoročne održivosti.

Europska komisija je 2014. godine u svom dokumentu "Prilike za povećavanje učinkovitosti korištenja resursa u sektoru zgradarstva" pokrenula inicijativu za ujednačavanjem pristupa u projektiranju zgrada s ciljem povećavanja njihove okolišne učinkovitosti i održivosti. Radni materijali koji su nastali 2015. i 2016. godine, a kojima se usmjeravaju projekti izgradnje novih građevina mogu se pronaći na internetskim stranicama⁸.

Smjernice Europske komisije u pogledu održivog zgradarstva pretpostavljaju šest glavnih makro-ciljeva koje bi projektanti javnih i privatnih građevina u članicama EU trebali slijediti:

⁸ http://susproc.jrc.ec.europa.eu/Efficient_Buildings/documents.html

1. **Staklenički plinovi:** smanjivanje emisije stakleničkih plinova iz zgrada tijekom njihovog životnog ciklusa s fokusom na smanjivanje emisije stakleničkih plinova iz postrojenja za proizvodnju energije u zgradama;
2. **Korišteni materijali:** optimalno arhitektonsko oblikovanje i projektiranje s ciljem korištenja materijala koji se mogu reciklirati (kružni tok materijala) i time smanjiti učinak zgrade na okruženje;
3. **Korištenje vode:** optimalno projektiranje korištenja vode u zgradama te stvaranja pretpostavki za cirkularno korištenje vode i značajno smanjivanje otpadnih voda;
4. **Zdravi i udobni prostori unutar zgrada:** arhitektonsko oblikovanje i projektiranje same konstrukcije zgrade treba uvažavati zahtjeve očuvanja ljudskog zdravlja kroz značajno smanjivanje zdravstvenih rizika radnika na gradilištima prilikom same gradnje i kasnijih korisnika zgrada;
5. **Osjetljivost prema klimatskim promjenama:** projektiranje zgrade treba uvažiti zahtjeve prema optimalnim termičkim svojstvima zgrade odnosno utjecaja zgrade na mikro-klimu u lokalnom okruženju te mora uvažavati zahtjeve očuvanja zdravlja i udobnosti boravka korisnika zgrada;
6. **Optimalni troškovi održavanja** zgrade tijekom njenog životnog ciklusa: arhitektonsko oblikovanje i projektiranje treba uvažavati zahtjeve za smanjivanjem troškova korištenja, održavanja zgrade kroz njen životni vijek, njenog uklanjanja na kraju životnog ciklusa te održavanja njene vrijednosti.

Najbolja praksa arhitektonskog oblikovanja i projektiranja zgrada u Europskoj uniji pretpostavlja ispunjavanje slijedećih zahtjeva dugoročne održivosti:

1. **Energetska učinkovitost:** planiranje energetske koncepcije i energetike zgrade mora obuhvaćati ciljeve njene cjelokupne energetske učinkovitosti koji moraju uvažavati namjene korištenja, očekivanu iskorištenost kapaciteta, operativnu energiju i sve ostale sastavnice ukupne energetske potrošnje. Osnovni cilj za nove zgrade je postizanje najmanje **30% ušteda** u usporedbi s referentnom energetskom učinkovitošću. U projektiranju energetske sustava grijanja i hlađenja nužno je koristiti suvremene tehnologije za proizvodnju i kontrolu potrošnje energije.
2. **Učinkovitost korištenja vode:** najbolja praksa projektiranja novih zgrada pretpostavlja smanjenje **unutrašnjih količina vode** najmanje za

20% u odnosu na referentne zgrade. Potrošnja vode za vanjsku upotrebu (navodnjavanje zelenih površina, bazeni, vodoskoci i sl.) bi se trebala smanjiti za 50% u odnosu na konvencionalne projekte. Potrebno je planirati prikupljanje oborinske vode, ponovno korištenje vode koja će se koristiti u operacijama zgrade te filtriranje otpadnih voda.

3. **Podizanje kvalitete unutrašnjeg okoliša zgrade:** nove zgrade trebaju uvažavati zahtjeve u pogledu unutrašnjeg okoliša za njihove korisnike. Posebnu pozornost je potrebno posvetiti: 1) ventilaciji i termalnom komforu, 2) kontroli vlage, 3) dominantnom korištenju dnevnog svjetla i senzorskoj kontroli uključivanja i isključivanja te 4) materijalima koji se koriste u unutrašnjem uređenju – prioritetno prirodni materijali i materijali koji se proizvode iz obnovljivih izvora.
4. **Smanjivanje okolišnog učinka materijala:** projektiranje novih zgrada treba težiti povećanom korištenju 1) materijala koji se mogu reciklirati, 2) materijala s višim sadržajem prirodnih materijala te 3) smanjenom otpadu prilikom građenja.

Direktiva Europskog parlamenta i Europskog vijeća br. 27 iz 2012. godine o energetske učinkovitosti i novelom te direktive iz studenog 2016. godine, zemlje članice se obvezuju na smanjivanje potrošnje energije za 30% do 2030. godine. Direktiva Parlamenta i Vijeća br. 31 iz 2010. godine o energetske učinkovitosti zgrada, obvezuje države članice da zgrade izgrađene do 31. prosinca 2020. godine budu projektirane i izgrađene kao "zgrade približno nulte energije", odnosno da zgrade izgrađene nakon 31. prosinca 2018. godine u vlasništvu javnih vlasti moraju biti "zgrade približno nulte energije".

Projektiranje zgrada veteranskih centara mora uvažavati zahtjeve energetske učinkovitosti, odnosno zahtjev za zgrade **približno nulte energije**. Ovaj se zahtjev treba osigurati kroz:

- ⇒ planiranje visoke razine toplinske izolacije,
- ⇒ korištenje sustava za kogeneracijsku proizvodnju energije u samoj zgradi (proizvodnja električne i toplinske energije) iz obnovljivih izvora,
- ⇒ korištenje visoko-účinkovitih sustava za grijanje i hlađenje,
- ⇒ ponovno korištenje izlazne energije za grijanje i hlađenje,
- ⇒ korištenje solarnih kolektora za pripremu tople vode te fotonaponskih sustava za proizvodnju električne energije koju će zgrada koristiti te
- ⇒ planiranje i projektiranje učinkovitih rasvjetnih sustava i LED rasvjete.

Zahtjevi okolišne održivosti pretpostavka su za ekonomsku učinkovitost i održivost građevina u dugom roku, tijekom njihova životnog vijeka zbog niže razine direktnih operativnih i eksternih troškova u eksploataciji građevina.

Optimalizacija troškova izgradnje predstavlja međutim *ex-ante*⁹ zahtjev za nižim troškovima rekonstrukcije i izgradnje, bez ugrožavanja funkcionalnosti građevina i kvalitete opremanja te energetske i okolišne učinkovitosti. Zbog ovog zahtjeva nužno je tijekom procesa izrade glavnog projekta izraditi odgovarajuće elaborate okolišne, energetske i ekonomske održivosti koji će biti podloge za odlučivanje u izvedbenom projektiranju.

4. ZAJEDNIČKE PROGRAMSKE SMJERNICE VETERANSKIH CENTARA

Slijedom dokumenata Ministarstva hrvatskih branitelja kao investitora¹⁰ te arhitektonsko–urbanističkih i inženjerskih rješenja koja su predložena u idejnim projektima za Petrinju, Sinj i Šibenik te idejnom rješenju centra u Daruvaru, odnosno ovih smjernica, izrada glavnih projekata treba uvažavati slijedeće zajedničke programske i funkcionalne zahtjeve za sva četiri veteranska centra.

4.1 Planirani programski sadržaji u zatvorenom prostoru

Svaki veteranski centar pružat će sljedeće mogućnosti, odnosno programske sadržaje u zatvorenom prostoru:

- ⇒ rehabilitacijsko-terapijske programe i pružanje usluga psiho-socijalne skrbi
- ⇒ smještaj prilagođen specifičnim potrebama korisnika
- ⇒ zajedničke prostore za blagovanje i dnevni boravak
- ⇒ prostore za upravu, administraciju i logističke poslove

⁹ *Ex-ante* proračuni učinkovitosti i održivosti, koji će se temeljiti na dokazima iz najbolje prakse koji su prikupljeni istraživanjem primarnih i sekundarnih izvora danas su uobičajena praksa u planiranju i projektiranju izgradnje građevina za privatnu i javnu namjenu.

¹⁰ Pravilnik o minimalnim uvjetima za početak rada i pružanje usluga ustanova za pružanje podrške i usluga braniteljsko-stradalničkoj populaciji i drugim osobama i drugi interni akti

Rehabilitacijsko-terapijski programi i pružanje usluga psiho-socijalne skrbi koji će se odvijati u veteranskim centrima i koji moraju predstavljati ključno mjesto u građevinama, zahtijevaju osiguravanje slijedećih prostorija:

- ⇒ **multi-funkcionalne dvorane** s pokretnim stolicama i odgovarajućom audio-vizualnom opremom za prezentacije, prikazivanje filmova i održavanje različitih kulturnih, socio-integracijskih i rehabilitacijskih događaja i programa.
- ⇒ **sobe za provođenje individualne psiho-socijalne terapije** koje će biti opremljene odgovarajućim namještajem i pomagalicama te signalizacijskim uređajima koji će omogućavati održavanje sigurnosti i osobnog integriteta profesionalnog terapijskog osoblja.
- ⇒ **prostorije** za provođenje programa grupne psiho-socijalne terapije i posebno oblikovanih programa kineziterapije (potrebno je osigurati dovoljnu visinu prostorija i održavanje kvalitete zraka zbog kretanja korisnika i zagrijavanja tijela tijekom terapijskih postupaka) s odgovarajućom opremom.
- ⇒ **prostorije** za likovnu i glazbenu radionicu (likovnu i glazbenu terapiju) te posebne oblike radne terapije.
- ⇒ **manji bazen** opremljen za provođenje programa hidroterapije pod nadzorom fizioterapeuta. Bazen bi trebao biti opremljen automatskim stojećim i sjedećim podvodnim masažama s maksimalnim kapacitetom za grupu do dvadeset (20) korisnika.
- ⇒ **fitness prostor** opremljen spravama i uređajima za istezanje i kardiovaskularne vježbe. Kardio-sprave trebale bi obuhvaćati: jedan ručni bicikl, jedan nožni bicikl, dvije trake za hodanje i trčanje, jednu spravu za veslanje te opremu za razgibavanje i istezanje.

Smještajni kapaciteti koje je potrebno osigurati:

- ⇒ smještajne jedinice prilagođene potrebama smještaja hrvatskih ratnih vojnih invalida 100% I. skupine;
- ⇒ smještajne jedinice za pratnju hrvatskih ratnih vojnih invalida 100% I. skupine;
- ⇒ smještajne jedinice standarda 3* za smještaj korisnika veteranskih centara i njihovih obitelji

Zajednički prostori za blagovanje i dnevni boravak posebno su važni za provođenje psiho-socijalne terapije i socijalne integracije. Korisnici veteranskih centara najmanje će se zadržavati u smještajnim jedinicama (sobama), odnosno najveći dio svoga vremena provodit će u terapijskim prostorima i zajedničkim prostorijama. Zajednički prostori trebaju obuhvaćati i omogućavati sljedeće programske sadržaje:

- ⇒ **restoran s odgovarajućom kuhinjom** potrebno je projektirati u skladu sa standardima ugostiteljskih objekata koji su važeći u Republici Hrvatskoj. Proces pripreme hrane odvijat će se u samim objektima veteranskih centara te kuhinja mora biti odgovarajuće opremljena. Posluživanje hrane odvijat će se na samoposlužnom principu uz primjenu linije za posluživanje koja mora biti prilagođena osobama s invaliditetom i osobama koje su kreću u invalidskim kolicima. Restoran će biti otvorenog tipa, odnosno namijenjen korisnicima veteranskog centra, njihovi obiteljima i posjetiteljima kao i vanjskim korisnicima koji bi imali potpuno otvoren pristup. U tom smislu potrebno je predvidjeti i blagajnu za naplatu usluga restorana za korisnike koji ne uživaju usluge punog pansiona koji uključuje i blagovanje.
- ⇒ **dnevni boravak s kafićem i slastičarnicom** mora sadržavati dovoljan broj sjedećih garnitura za korisnike usluga veteranskih centara, njihove obitelji, posjetitelje i vanjske korisnike.
- ⇒ **prostor za gledanje televizije** s odgovarajućom opremom (televizorom velikog formata) i sjedećim mjestima za najmanje 10-15 gledatelja.
- ⇒ **prostorije za manju knjižnicu i čitaonicu te prostor s ugrađenim računalima za pristup Internetu** moraju biti također planirani kao dio dnevnog boravka.
- ⇒ **prostor za manje izložbe** umjetničkih djela i artefakata.
- ⇒ **manji prostor za molitvu (kapelica)** također mora biti jedan od programskih sadržaja u zajedničkim prostorijama uvažavajući činjenicu zastupljenosti praktičnih vjernika među budućim korisnicima te princip jednakopravnosti različitih konfesija i vjerskih zajednica.

Prostore za upravu, administraciju i logističke poslove (priručna skladišta) također je potrebno planirati sukladno pojedinom idejnom projektu, uvažavajući potrebu optimalizacije prostora, fleksibilnost rasporeda prostorija te mogućnosti

skalabilnosti, odnosno proširivanja tijekom životnog vijeka veteranskih centara i promjena u miksu programa i usluga koje će ovi centri pružati u budućnosti.

4.2 Planirani programski sadržaji u otvorenom prostoru

Rehabilitacijski programi veteranskih centara obuhvaćaju i sportsko-rekreacijske programe koji će se odvijati na otvorenom prostoru, a planirano je odvijanje slijedećih programa:

- ⇒ **prostor za dnevni boravak** na otvorenom s nadstrešnicom i mogućnosti zatvaranja u zimski vrt
- ⇒ **prostor za obiteljske susrete**
- ⇒ **prostor za sadnju visokog raslinja i trajnog cvijeća** – jedan od terapijskih pristupa bi mogao biti sadnja "vlastitog" raslinja (maslina, ruža, oleandar - zavisno od planiranog visokog raslinja i trajnica koje odgovaraju podneblju) o kojem bi se korisnici veteranskog centra brinuli.
- ⇒ **prostor predviđen za sadnju povrća** – mali vrt o kojem bi se brinuli korisnici usluga veteranskog centra.
- ⇒ **mala tržnica poljoprivrednih i sličnih proizvoda** koji će biti proizvedeni u okviru veteranskog centra i/ili koje će izložiti veteranske zadruge.
- ⇒ **prostor za boćanje - boćalište.**
- ⇒ **prostor za različite sportsko rekreacijske sadržaje** – stolni tenis, viseće kuglanje, šah na otvorenom i slične rekreacijske sadržaje.

Projekt uređenja vanjskih prostora, osim planiranja objekata za gornje programske sadržaje, mora uvažavati postojeće stanje pejzaža i drvenastih biljaka.